

KISEBBSÉG- KUTATÁS

SZEMLE

NEMZETI TUDAT, NEMZETI ÉS ETNIKAI FOLYAMATOK

Cirill és Metód öröksége és annak üzenete a szláv világ számára

Tachiaos E., Antonios: Cyrilometodské dedičstvo a jeho odkaz svetu Slovanov. = Historický časopis. 62. r. 2014. 3. no. 385–391. p.

Jelen tanulmány 2013. szeptember 6-án előadás formájában hangzott el a pozsonyi Prímás Palota Tükörtermében, azon ünnepélyes alkalomból, amikor is Tachiaos professzor átvehette a Szlovák Tudományos Akadémia Nemzetközi díját a társadalomtudományokban és a kultúrában elért rendkívüli eredményeiért.

Konstantin életrajzában két olyan szakasz található, amelyben mintegy meghatározzák a két hittérítő testvérnek a szlávok számára hozott alapvető szellemi és kulturális érdemeit.

Az első passzus a 851-ben, Szamarában lezajló párbeszédet eleveníti meg, ahol Cirill meggyőzi az arabokat arról, hogy minden tudás és művészet Bizáncból származik. Ezen megállapítás alatt azt értette, hogy a Bizánci Birodalom örökölte meg az ókori Görögország hatalmas szellemi gazdagságát, amelyet a későbbiekben a római hagyomány is megővött. A görög és a római kultúra a kereszténység, e nagyszabású szintézis katalizátora, hatásának következtében átalakult. E kultúra értékeinek és fogalmainak egyetlen kifejezőeszköze a görög nyelv volt.

A második szakasz 862-ben játszódik, amikor Mihály császár válaszol Rasztiszláv kérésére, és hangsúlyozza, hogy nem csupán olyan embert küld a Morva Birodalomba, aki képviseli a fent említett értékeket, hanem eszközt is, amelynek segítségével az ott élő szlávok részeseivé válhatnak e gazdag szellemi örökségnek. Ez az eszköz pedig nem más, mint a Cirill által összeállított írás volt. Bizánc tehát felkínálta a szlávoknak kulturális és szellemi kultiváltságát, amely életük részévé vált.

A bizánci kultúra átültetése a szlávok világába az említett ábécé és a két hittérítő testvér tevékenysége révén valósulhatott meg.

Cirill és Metód életadó érként működtek a szlávok világában, ugyanis rajtuk keresztül áramlottak be ebbe a közegbe a Bizánci Birodalom kulturális értékei. Nem csupán kifejezőeszközt adtak a szlávok kezébe, hanem addig nem létező irodalmi nyelvvel is megajándékozták őket. Megteremtették mindazon feltételeket, amelyek elengedhetetlenek voltak a szláv nemzeti kulturális élet szabad fejlődése és az öntudatosodás formálódása számára. Bizánc örökségének nyomai megtalálhatók a szlávok modern valóságában is.

Cirill és Metód hagyományának első és legjelentősebb pontjának az egyedülálló glagolita írás tekinthető, amely bizánci csillagászati, mágikus, alkímiai és egyéb szimbólumokból állt össze. Cirill és Metód missziójának befejezte utáni első évszázadban használták még, majd felváltotta a görög ábécéből származó cirillika. A cirill ábécé 38 jelből állt, amelyből 24 volt közvetlenül görög eredetű, a fennmaradó 14 jel kizárólag az ószlávban meglévő hangok jelölésére szolgált.

A kereszténység elterjedésével Szerbiában és Oroszországban is elterjedt a cirillika. Metód halála után a szláv írást kiszorította a latin írásmód, azonban a szláv nyelv fennmaradt.

A szláv népek őrzik a meggyőződést, miszerint a cirill betűs írás azonos azzal a nemzeti és szellemi függetlenséggel, amelyet a szaloniki fivérek a 9. hoztak el a szlávoknak.

Amennyiben a cirilli–metódi hagyomány szimbóluma az írás, még nagyobb a jelentősége a szókincsnek, amellyel e hagyományt kifejezik. A Cirill és Metód által formált nyelv hihetetlen mennyiségű, magából a szláv nyelvből képzett fogalmat és terminust foglalt magába, amelyek Bizánc szellemi és kulturális tapasztalatát közvetítették. Mindez az ószláv nyelv kreativitásáról árulkodik, és a görög nyelvtől való függetlenségét hangsúlyozza.

Cirill és Metód örökségének üzenete nem halványul, ellenkezőleg, egyre világosabbá válik, hiszen a szellemi és kulturális függetlenség és szabadság örök értékeit hordozza magában.

Császári Éva

A nemzet mint egyetlen értékelési kritérium? Cseh régiók Cislajtániában és a (még mindig) etnicista cseh historiográfia

Kladiwa, Pavel: Národ jako jediné hodnotící kritérium? České země v Předlitavsku a (stále) etnicistní česká historiografie. = Český časopis historický. 113. r. 2015. 4. no. 989–1008. p.

A történelmi Csehország területén évszázadokon át több nemzetiség élt egymás mellett. Az első világháború előtti évtizedben az etnikai különbségek hangsúlyozásával a konfliktuspotenciál is megnőtt. Azonban a lakosság nemzetiségi azonosításával kapcsolatban felmerül néhány kulcsfontosságú kérdés: ide tartozik az etnicitás, a nemzetiség, az etnikum és a nemzet fogalmának többféle értelmezése.

A cseh historiográfiában a *nemzet* fogalom *tudatos* kulturális társadalomként való felfogása magyarázatra szorul. A 19. századi cseh történelem legújabb szintéziseiben az a meggyőződés él, hogy a hazafias kommunikáció és a nemzeti hovatartozás gondolata már az említett évszázad 30-as, 40-es éveiben széles társadalmi rétegeket érintett, és a cseh nemzet-tudat a kollektív és az egyéni identitás alapvető alkotóelemévé vált.

A szerző az 1850-es éveket követő morvaországai és sziléziai társadalomfejlődést kutatva arra a meggyőződésre jutott, hogy az erős és kizárólagos nemzeti identitástudat megkérdőjelezhető. Úgy véli, pontatlan az olyan fogalmakat, mint a *cseh nyelvű*, illetve *német nyelvű* egyszerűen *cseh* és *német* kifejezésekkel helyettesíteni, ugyanis az utóbbi két fogalom a nemzet öntudatos egyéneinek képzetét hívja elő ott, ahol az adott nyelv használóiról kellene írni.

A felfogás, miszerint nemzetek egymással versengenek és harcolnak, amikor is evidens, hogy elsősorban a politikai elitből verbuválódott ún. művelt réteg egy része áll a háttérben, mégpedig helyi szinten. Miért is feltételezzük hát, hogy egész nemzeteket testesítenek meg?

M. Portmann német kutató is felhívja a figyelmet arra, hogy a 19. század derekán a különböző népeket (szlovákokat, cseheket, németeket) J. Kořalka (*Nationsbildungs und nationale der Deutschen...*) a szó modern, nemzeti-etnikai értelmében használja, holott az adott korban a nemzet még nem volt releváns tömegjelenség, és a szlovákokra vonat-

kozólag használt nemzeti emancipáció szókapcsolat is a szlovákok számára fennálló igazságtalan viszonyokat sugalmazza. A megállapítás, miszerint az ún. nemzetiségileg idegen uralom igája tehető felelőssé a szlovákok nyugtalanító helyzetéért is, magyarázatra szorul: mit is jelent az idegen uralom, amikor is a lakosság nagy része ki volt zárva a politikai életből és a nemzetiségi különbségek sokkal kisebb jelentőséggel bírtak, mint a szociálisak?

M. Řepa szerint a korabeli források alapján rekonstruálható a 19. századi emberek gondolkodásmódja, bár ezeket a szövegeket a lakosság igen szűk rétegei hozták létre.

R. Rogers és F. Cooper *Beyond identity* című tanulmányukban arról írnak, hogy az identitás fogalmával való visszaélés nem csupán a szociális elemzés vizsgálatát befolyásolja, hanem a lényegét is, ugyanis elvész a koncepció egyértelmősége. Azt is hangsúlyozzák, hogy a társadalomtudományok és a történelem olyan kulcsfogalmai, mint a nemzet, etnicitás vagy faj, egyúttal a társadalmi és a politikai gyakorlatok és elemzések kategóriái is. Ezeket a kategóriákat pedig a korabeli agitátorok is alkalmazzák.

Brubaker és Cooper a társadalomtudományokban használt etnikai és nemzeti kategóriákról megállapítják, hogy a fogalmak eléggé felszínesek. Javasolják, hogy az identitás fogalmát identifikáció, extern identifikáció, önmegértés, azonosság, összekapcsoltság, csoportszerűség fogalmakkal helyettesítsék.

Az utóbbi években az Egyesült Államokban működő új „történelmi iskola” fontos impulzust adott a közép-európai országok történelmének kutatásában. Igyekeznek szisztematikusan fellépni az etnikai ügyek túlhangsúlyozásával és állandó jelenlétével szemben. G. B. Cohen *Prágai németek* című munkájában például kiemeli a szocioökonómiai pozíció fontosságát a nemzeti identifikáció számára. J. King a České Budějovice-i nemzetiségek specifikus környezetét elemezte, amely nagymértékű bilingvizmusával és speciális, erős lokális jelleggel bíró csoportidentitásával (Budweiser) tűnt ki. King kifogásolta a közép-európai historiográfia nemzeti mozgalmakra és a nacionalizmusra vonatkozó hozzáállását.

P. M. Judson a nacionalista agitáció nyelvi elemzését végezte el. Véleménye szerint a bilingvizmus, a nemzeti identitás iránti közönyös-

ség és az opportunizmus magyarázatul szolgálnak a többnyelvű környezetben létező helyi kultúra fundamentális logikájára.

A Közép- és Kelet-Európa modern történelmével foglalkozó T. Zahra az oktatás és a szociális ügyek területén zajló nemzeti harcról szóló tanulmányaiban a nemzetiségi közönyösség koncepciójával is foglalkozik. Úgy véli, hogy a kutatók többsége csupán a nacionalista kultúra és ideológia tartalmát elemzi, azt azonban nem, hogy a lakosság körében milyen méreteket öltött. A nacionalizmussal szembeni közönyösségről pedig sem a korabeli források, sem a nemzetiségi térképek, sem pedig a népszámlálási adatok nem adnak tájékoztatást.

L. Cole a történészek tévedését abban látja, hogy mellőzik a komparatív történelmi elemzéseket, és csekély figyelmet szentelnek az ún. „átmeneti” identitásoknak (a kétnyelvűségnek és a szubnacionális szférák identitásának, amely kategóriákba a tanulmány szerzője szerint beletartoznak a történelmi Csehország lokális identitásai is).

A jövőre nézve fontos lenne a szakmai párbeszédben pontosítani, kiegészíteni és figyelembe venni a szóban forgó területek teljes egészének fejlődését, és a nemzeti identitásra vonatkozó további kategóriákat is alkalmazni. M. Hroch szükségesnek tartja, hogy a nacionalizmussal szemben közönyös értelmiségi, művelt rétegek megemlékezésével is kiegészítsék a történelmi kutatásokat, akik bár rendelkeztek a szükséges etnicitással, mégsem vettek részt a nemzeti mozgalmakban.

Fontos továbbá, hogy a szóhasználatban, a fogalmak pontosításában is történjenek változások, és nagyobb figyelmet kell szentelni az osztrák Sziléziában fennálló helyzet feltárásának is. Ki kell küszöbölni, hogy a Habsburg-monarchiában a nemzetiségi konfliktusok fejlődése ne legyen túlmisztifikálva.

A szerző úgy véli, hogy a cseh historiográfia ez ideig nem vette figyelembe Cislajtániának a cseh történelem fejlődésében játszott érdemeit, és ennek az az oka, hogy a csehországi területek (és a cseh nyelvű lakosság) történelmét a centrális nacionalista eszme történelmével helyettesítik. Egy kiegyensúlyozott, a közép-európai nemzetiségi problematikával foglalkozó munka, amely figyelembe venné a 19. századi Cislajtánia egészének szerepét, még várat magára.

Császári Éva

„Német kérdés” és „európai kérdés” között H. A. Winkler szerint – A német nemzeti történet narratívája az újraegyesítés felől szemlélve

Winkler, Heinrich August: Von der deutschen zur europäischen Frage. Gedanken zu einem Jahrhundertproblem. = Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 2015. 4. No. 473–486. p.; Der lange Weg nach Westen - 1: Deutsche Geschichte vom Ende des Alten Reiches bis zum Untergang der Weimarer Republik; 2: Deutsche Geschichte vom „Dritten Reich“ bis zur Wiedervereinigung (München 2000); új keletű cikkek, interjúk, beszédek.

Szerző a kiemelkedő legújabb kori történészek egyike (ma a berlini Humboldt egyetem emeritus professzora), aki kétszáz év válságterhes német nemzeti fejlődéstörténetét összefoglaló munkájával – *Der lange Weg nach Westen* – egyenesen a piederstálra kerül. (Műve *Németország története a modern korban* címmel olvasható magyar kiadásban.) Az NSZK szövetségi országgyűlése őt kérte fel a második világháború befejezése 70. évfordulója alkalmából tartandó ünnepi beszédre. H. A. Winkler monográfiája a német „különutas”, szerencsésebb nyugati nemzetállamoké mögött évszázados elmaradásba került, ezek „normatív projektjével” szembenelő folyamatot követi végig a háború utáni két Németország újraegyesítéséig. A középkor-kora újkori Német-római Birodalom fokozatos szétesése után a terjeszkedő porosz állam és a külön-hatalmi, multinacionális Habsburg-Ausztria közé ékelt részállamok porosz integrációjával (1871) – mellőzve Német-Ausziát – történelmileg először jön létre polgári-modern német egységállam. Az újbirodalmi „Német Császárság” demokráciadeficitese berendezkedése, nagyhatalmi ambíciója azonban túlnyomással telíti a nemzettudatot, s az első világháborús vereséget követően politikailag rendkívül gyenge lábakon álló köztársasági formának adja át a helyét („weimari köztársaság”), amely másfél évtized elteltével a náci totalitarizmust magatehetetlenül engedi be a hatalomba az „erős államot” (gyengébb parlamentet, hathatósabb kormányzást) szorgalmazó antiliberalis erők mesterkedése nyomán.

A polgári-nemzeti integráció német megkésetttségét és a társadalmi-politikai fejlődés innen fakadó anomáliáit a történettudományi diskurzus hagyományosan mint „német kérdést” tematizálja. Winkler kon-

cepciójában újszerű elem a „kettős késettség” kihangsúlyozása: a nemzeti egységé mellett a demokráciafejlődésé. (Emögött a szakkritika a történész szociáldemokrata gyökereit látja, aki korábban megírta a weimari köztársaság munkásmozgalom-történetét is: *Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik*, 3 részben, 1984/87; utána pedig a weimari köztársaság általános történetét: *Weimar 1918–1933 – Die Geschichte der ersten deutschen Demokratie*, 1993.) Winkler a demokráciafolyamat kései célba érését végül a második világháború utáni nyugatnémet folyamatokkal datálja, melyek a német politika végzetes hitleri félrecsúszását követő („Harmadik Birodalom”), második világháború utáni új kezdet erejéből a korrekció lehetőségét kínálták. Ennek döntő eleme: a múlthoz való viszony tisztázása, a kialakult államhatárok elismerését beleértve, meghatározó jegye pedig: politikai berendezkedés felzárkóztatása a fejlett nyugati demokráciákhoz. Művének címe (Hosszú menetelés nyugatra) éppen erre utal; a nyugatra fordulás e külön hangsúllyal kiemelt elemét a magyar kiadás címadása sajnálatosan elsikkasztja. – Akármennyire későn, de végre az euroatlanti folyamat fősodrára váltó német fejlődésre így is vár még egy további buktató: a vesztes háború utáni szövetséges megszállás szovjet övezetének leválása és bolsevista különfejlődése a hidegháborús vasfüggöny túloldalán. A keletnémet állam hatalmi konszenzus mentén, demokratikus alapokon és az európai-euroatlanti integráció láthatárán végbement csatlakozása a nyugati Német Szövetséges Köztársasághoz 1990-ben a vasfüggöny lebontása után végre ezt is eltakarítja az útból, s Németország történelmileg először elnyeri független, demokratikus egységállami – az integrációs keretek között immár posztklasszikus nemzetállami – státuszát. A monográfia a lehető legpontosabban igyekszik megrajzolni az egyesítési folyamat során az angol, illetve francia aggályok („német ,negyedik birodalmi’ ébredés”?) eloszlatására felkészült stratégia cselekvési ütemét is – a politikai unió útját egyengető európai gazdasági és monetáris unióhoz történő előzetes csatlakozással.

H. A. Winkler legújabb kortörténete az új német egységállam fennállása tizedik évében érte el olvasóit, majd elérkezett a visszatekintés számára már némi időtávlatot nyitó negyedszázados évforduló. A történész az eltelt időben egyébként leteszi az asztalra a „nyugat” átfogó történetének szentelt monumentális, négyrészes, minden bizonnyal fő műnek

tekinthető s a német történettel azonos felfogásban készült munkáját is (*Geschichte des Westens*, 2009–2015). De 2015-ben elsősorban újra német története kerül az érdeklődés középpontjába. A szerzőt a megemlékezés apropóján vezető organumok és fórumok (mint jelen forrásunk) kézről kézre adják. H. A. Winkler eme megnyilatkozásaiban rendre végigmondja német történetének summáját, emellett az új egységállam napi cselekvésével kiváltott felszólamlások igazságtartalmának szentel figyelmet, egyszersem mind szemrevételezi az aktuális menekültválságot.

Az egyesült Németország a maga területi és lakossági súlyával, a 2008-as nemzetközi adósságválságból is gyorsan kilábaló gazdasági erejével kétségkívül középponti helyet foglal el az Európai Unión belül. Következésképp bármit, amit nemzetközi témában tesz vagy felvet, tíz-egynéhány év után a partnerek könnyen „hegemóniatörekvésre” magyarázzák, ha viszont keresztez, negligál elképzeléseket, előállnak a „különutasság” bélyegével, „új német kérdésről” kezdenek beszélni. Utóbbira például az iraki háború tervétől való, NATO/EU viszonylatban ugyan nem is egyedüli német elhatárolódás okán amerikai rezonanciából került sor (vö. Stephen J. Szabo: *Parting Ways – The Crisis in German-American Relations*, 2004). Valamivel korábban a szélsőjobboldali Haider-párt befogadását az Osztrák Néppárt kormánykoalíciójába, célozva természetesen Németországra, EU-szerte új „nagynémet” mozgolódásként fogadták, s francia nyomásra egyszerűen diplomáciai, politikai szankciókkal sújtották. (Így legalább „hőzasegítették” a koalíciós partnert, hogy félreálljon, s láthatták: szó nincs semmiféle tendenciáról.) Az adósságválság témájában végigvitt kemény reformkurzus szélesebb körű propagálását sokfelől a dominanciátörekvésnek kijáró bizalmatlansággal fogadták, ezúttal is a „német kérdés” felújulásáról hahogva (vö. utalt publikációk George Soros, T. Garton Ash, Brendan Simms tollából). Ismételten a „különutasság” vádja került elő az USA, Nagy-Britannia, illetve Franciaország líbiai beavatkozási javaslatától (2011) való német tartózkodással kapcsolatban. („Vonakodó hegemón”, „a múltjával sebezhető hegemón” – W. E. Paterson, illetve H. Münkler szerint; vö. William E. Paterson: *The Reluctant Hegemon – Germany Moves Centre Stage in the European Union*, *Journal of Common Market Studies*, 2011. Vol. 49; Herfried Münkler: *Macht in der Mitte – Die neuen*

Aufgaben Deutschlands in Europa, 2015) A német álláspontot, mint az Irakkal kapcsolatos esetben, de már a boszniai beavatkozás során is (ahol a távolmaradást akkor, 1995-ben, még senki nem észrevételezte) általában a világháborús bűnök rossz emlékezete motiválja – az esetleges frusztrációtól való félelem, amit a német fegyveres erő újra-megjelenése keltene, akárha humanitárius szerepben. Hogy az önmegszorítás humanitárius vonatkozásban mégsem egyértelműen indokolt (s hogy a holokauszt-hivatkozás kétfelől is releváns: ellene és mellette), megmutatta, hogy Németország 1998-ban Koszovóban vállalta a feladatot.

„Különutasság” és/vagy „hegemóniatörekvés”, a német kérdés „feléledése”: azt mondhatjuk, hogy az effajta vádaskodások pillanatnyi apropóból születő, lényegében minden valós alapot nélkülöző, ideges reakciók. Hallani mindezek ellenkezőjét is, mint 2011-ből Sikorski lengyel külügyminiszter kitételét, aki egy passzív német politikától inkább tartana, mint egy tetterős Németországtól. Sajátos megközelítést kapunk Hans Kudnami (*European Council of Foreign Relations*) Németország-elemzésében, aki német viszonylatban a domináns gazdasági erő és a katonai absztinencia szokatlan együttesét konstatálja, és az új német egységállam „geo-ökonómiai félhegemóniájáról”, a német kérdés új, geo-ökonómiai variánsáról beszél (*The Paradox of German Power*, 2014). Akárhonnan is nézzük, Németország súlyponti helyzete Európában és ezáltal súlyponti szerepe is természetes súlyánál fogva adott, amit akár saját, akár partneri részről veszni hagyni az európai integráció szilárdítása érdekében vétkes mulasztás lenne, „visszaélni” vele az EU-, illetve NATO-kötődés feltételei között nyilvánvalóan nem lehet. Nincs „új” német kérdés, mert nem is lehet. Sajnálatos módon lehet viszont „európai kérdésről” beszélni – az Unió válsága értelmében. E tekintetben az integráció előrehaladásának csúszása – a monetáris uniótól a fiskális unió és a valós politikai integráció irányában – némileg emlékeztet a német történeti fejlődés „kérdéseket” felvető késedelmes-ségére. Németország ma az integráció elmélyítése iránt elég tudatosan elkötelezi magát, és sokat áldoz rá, s ha ennek kapcsán „vezérhajó” módjára időnként úgy mozog, mintha „élre törne”, szükségtelen idegeskedni, vádaskodni, az illetékes partnerek mérlegeljék csak tárgyyszerűen a mindenkori helyzetet. Vigyázzanak legalább a most meglévő, önma-

gában törekeny egyensúlyra, s vegyék számba a mindannyiunk nyakába szakadó globális menekültkérdés kezelését illető közös, torzsalkodások közepette nehezen elvégezhető feladatokat.

Winkler a menekültválság kapcsán kifejezésre juttatja, mennyire nem elfogult a közelmúlt vagy a jelen német politika irányában. A menekülttömeg irányában kinyilvánított feltétlen fogadókészség, ahogy az túlságosan is látványosan kivétel főképp Merkel kancellár asszony személyes altruizmusában (noha utóbb már némi visszakozásra került sor), és sokak szemében (főképp a keleti EU-bővítés országaiban) a német „erkölcsi önfelértékelés”, a morális „diktátum” színeit ölti fel, neki is szemet szúr, mint ennek hangot ad számtalan publikációjában. Természetesen Németországot s vele együtt a jövőjét illetően nagyon is „kétesélyes” Európát félti. Óv attól a túlvállalástól, ami még mindig a parttalan befogadás időközben sok ponton igazított alaptörvényi ős-doktrínájára megy vissza, és teljesíthetetlennek bizonyulhat, s csak felborít minden belső egyensúlyt – derékba törve Németország egész európai küldetését is. Rámutat: már a korábban befogadott tömegek integrációs lehetőségeit is túlértékelték, mire futna ki akkor a most már tízszeres szélességű kérdés kezelése a gyakorlati tenni-valók szempontjából, és mértékadó szakértőkkel egybehangzóan arra int: a német politika keresse sebes tempóban és fáradhatatlanul a közös európai/euroatlanti megoldás útjait a menekültkérdés rendezése érdekében.

Komáromi Sándor

A bőrszín ötven árnyalata: a kétrasszú egyének online társkeresési preferenciái

McGrath, Allison R., Tsunokai Glenn T., Schultz, Melinda, Kavanagh, Jillian & Tarrence, Jake A.: Differing Shades of Colour: Online Dating Preferences of Biracial Individuals = Ethnic and Racial Studies, 1 February 2016 (published online 1131313)

Az Egyesült Államok faji és etnikai összetétele egyre változatosabb lett az elmúlt évtizedekben. A különböző rasszok közötti szerelmi kapcsolatok és házasságok növekvő aránya a kétrasszú személyek számának gya-

rapodásához vezetett. A jelen kutatás az ő romantikus partnerválasztási szokásaik vizsgálatára tesz kísérletet egy internetes társskereső oldal adatlapjainak elemzésével. A szerzők a logisztikus regresszió módszerével vizsgálják a kétrasszú egyének hajlandóságát arra vonatkozóan, hogy a sajátjuktól eltérő bőrszínű személyekkel randevúzzanak. Az eredmények arra utalnak, hogy egy három faji komponensű hierarchia húzódik meg a fajhoz köthető társkeresési szokások mögött.

Az Amerikai Népszámlálási Hivatal adatai szerint 1990 óta az Egyesült Államok valamilyen faji/etnikai kisebbséghez tartozó lakosainak száma 19,7%-ról 36,3%-ra nőtt. Ennek folyománya, hogy 2010-ben az amerikai népesség 2,9% jellemezte magát faji szempontból kevert származásúként, előrejelzések szerint pedig 2050-re ezen állampolgárok aránya a 21%-ot is eléri majd. A bőrszínnek közötti választvonalak elmosódása javarészt az ezredforduló generációjához, a mai 18–29 éves fiatalokhoz köthető, akik többségükben támogatják a különböző rasszokhoz tartozó személyek közötti randevúzást, együttélést és házasságot.

Statisztikai adatok szerint manapság minden hetedik házasság különböző fajhoz vagy etnikumhoz tartozó személyek között kötődik az USA-ban. A kétrasszú egyének 92%-a vallotta magát pontosan két rasszból származónak. A fajilag kevert származású lakosság háromnegyede négy faji kombinációba sorolható: fehér és fekete (1,8 millió fő), fehér és egyéb (1,7 millió fő), fehér és ázsiai (1,6 millió fő), valamint fehér és indián vagy alaszakai őslakos (1,4 millió). A kétrasszú gyerekek szülei rendszerint mindkét etnikai kultúrával megismertetik csemetéiket, és igyekeznek a kulturális különbségek elfogadására is megtanítani őket. Az ilyen nevelés nemcsak önbizalmat és függetlenséget csepegtet a gyerekekbe, hanem egyfajta tudatosságot is arra vonatkozóan, hogy a rassz/faj sokkal inkább társadalmi konstrukció, mint biológiai valóság. Ezek a családok bizonyítottan szívesen laknak olyan környéken, amely faji és etnikai szempontból sokszínű, így aztán a gyerekeiknek több lehetőségük nyílik arra is, hogy változatos összetételű lakossággal találkozzanak és építsenek ki kapcsolatokat.

Egyes kutatások kimutatták, hogy a kétrasszú személyek nyitottabban arra, hogy az övéktől eltérő bőrszínű egyénnel kössenek házasságot, mint az egyetlen rasszból származók. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy

bizonyos faji/etnikai kombinációjú egyének tudatosan elzárkóznak egyes fajoktól/etnikumoktól a társkeresés során. Emellett a rasszokhoz kötődő negatív sztereotípiák is befolyásolhatják döntéseiket (pl. hogy a feketék buják és laza erkölcsűek). Másrészt viszont, akárcsak a fajilag homogén örökséget hordozó emberek, kétrasszú társaik sem vonhatják ki magukat teljesen a környezetük hatása és a régóta fennálló faji felsőbbrendűség hegemoniája által kódolt attitűdök és viselkedésminták alól. Az Egyesült Államokban évszázadokon keresztül virágzott a faji elnyomás és felsőbbrendűség a társadalom minden szintjén. A rabszolgaság idején a sötétbőrűeket gyakorlatilag nem vették emberszámba, a fajok közötti házasságot pedig törvény tiltotta. Ráadásul egyetlen sötét bőrű felmenő elég volt ahhoz, hogy valakire már ne tekintsenek fehéreként.

Ez a bináris felfogás azonban az elmúlt ötven év fejleményei hatására mára teljesen felbolydult. Folyamatosan nőtt ugyanis a hispán, ázsiai és kétrasszú faji/etnikai származású személyek száma. 2003-ra a spanyol ajkú lakosság lett a legnépesebb faji/etnikai kisebbség, leszorítva a feketéket a dobogó legfelső fokáról. Bonilla-Silva (2004) azt állítja, hogy az USA-ban az egykor domináns bináris rendszer egy komplex, három rasszra bontható rendszerré kezd átalakulni – egyébként számos latin-amerikai és karib-tengeri társadalomhoz hasonlóan. Ebben a rendszerben a „fehérek” állnak legfölül, a „tiszteletbeli fehérek” középen és a „kollektív feketék” legalul.

Ez a három rasszra tagozódó rendszer befolyásolhatja a kétrasszú gyerekek faji identifikációját is. Egyes kutatások szerint például az ázsiai-fehér és a hispán-fehér párok inkább jellemzik gyerekeiket kétrasszúként vagy fehéreként, mint a fekete-fehér párok, az ázsiai-fehér fiatalok pedig egyaránt tartják magukat fehérnek vagy ázsiaiinak, ha csak egyetlen rasszt lehet megjelölni. Mindez azt látszik megerősíteni, hogy egyes többség-kisebbség kombinációkban már nem annyira meghatározó az „egy csepp vér” elve, és ezek a kisebbségek a tisztéletbeli fehér státusz felé közelednek. Az, hogy ki vallja magát fehérnek, nagyban függ a személyével kapcsolatos társadalmi interakcióktól, illetve külső jegyének megítélésétől.

Homogén, de különböző faji háttérű társkereső személyeket vizsgálva Yancey (1998) úgy érvel, hogy az egyén motivációját a saját faji/etnikai csoportján kívüli társkeresésre általános társadalmi erők is ala-

kítják, például a vélt társadalmi előnyök függvényében. Az egymással randevúzók tulajdonképpen személyes, szociális és kulturális értékekkel „kereskednek”, és olyan romantikus partnert keresnek, aki érzésük szerint kielégíti majd szükségleteiket és vágyaikat. A faj esetében a legmagasabb státuszt birtoklók akkor „kacsingatnak” lefelé, ha a fajilag alacsonyabb presztízsű partner mégis valamilyen előnnyel kecsegtet (pl. jobb anyagi helyzet vagy magasabb iskolázottság). A tiszteletbeli fehérek (ti. az ázsiaiak és a világos bőrű hispánok) hajlamosabbak felfelé vagy a csoportjukon belül keresgélni, és nem a „kollektív feketék” (pl. feketék és sötét bőrű hispánok) felé törekedni. A kérdés már csak az, hogy a két-rasszú személyek társkeresési preferenciái egyrasszú társaikéhoz hasonlóan működnek-e a három faji komponensű rendszerben.

Ami a kutatás módszertanát illeti, a szerzők a Match.com társkereső oldal válogatott profiljait elemezték. Az online társkereső portálok remek lehetőséget kínálnak a kutatóknak a fajok közötti randevúzási mintázatok vizsgálatára egyébként nehezen elérhető vagy rejtett népeségcsoportok körében. Ezek az oldalakon ugyanis nemcsak a saját faji és etnikai hovatartozásukat jelölik meg önként a felhasználók, hanem az általuk kívánatosnak tartott személyekét is. A kutatás során összesen 1203 profil adatait dolgozták fel egy SPSS adatbázis segítségével.

A kétrasszú társkereső személyeknek több mint 87%-a jelölte be azt, hogy saját faji/etnikai csoportján kívül is szívesen randevúzna. A nagy többség (92%) szívesen választott volna fehér partnert, és majdnem ugyanannyian (81%) hispánt. 66% jelölt be ázsiai preferenciát, és 63% mondta, hogy szívesen lépne kapcsolatba fekete partnerrel. A tanulmány hat függő változót vizsgált. Az első a válaszadó hajlandóságát mérte arra, hogy más fajhoz vagy etnikumhoz tartozóval randevúzzon. A következő öt változó azt értékelte, hogy a kétrasszú személyek milyen mértékben voltak hajlandóak párkapcsolatot kialakítani konkrétan fehérekkel, feketékkel, hispánokkal, ázsiai amerikaiakkal és valamely egyéb rassz tagjaival. Ami a független változót illeti, a válaszadók faji/etnikai hovatartozását egy sor szabad változóval jelölték, és nyolc kétrasszú kategóriát határoztak meg: ázsiai–fehér, ázsiai–egyéb, fekete–hispán, fekete–fehér, fekete–egyéb, hispán–fehér, hispán–egyéb és fehér–egyéb.

Az eredmények azt mutatják, hogy az egyének faji/etnikai származása szerint jelentős különbségek vannak a társkeresési preferenciákban. A kétrasszú társkeresők közül azok, akik valamely egyéb kategóriába tartozónak vélték magukat, inkább randevúztak saját kategóriájukon kívül, mint egyetlen rasszból származó társaik. Bár néhányan kifejezetten a sajátjuktól eltérő kategóriákat részesítették előnyben, a többség mégis olyan partnert keresett, aki hasonló faji/etnikai háttérrel rendelkezik. Ugyanakkor megállapítható, hogy ennek ellenére a kétrasszú személyek nyitottabbak voltak a bőrszín miatti válaszfalak átlépésére, mint ázsiai és fehér homogén származású társaik. Másrészt a randevúzási preferenciákból az is kiderült, hogy valóban létezik egy jól körülírható faji hierarchia, ami miatt egyes faji/etnikai csoportok kedveltebbek másoknál. Beigazolódni látszik Bonilla-Silva három faji komponensű hierarchia-elmélete. A fehér kétrasszú személyek kevésbé akartak saját (fehér) kategóriájukon kívül kapcsolatot létesíteni, mint a többi kétrasszú társuk. Az ázsiai-fehérek esetében ez különösen szembetűnő volt.

További érdekes megfigyelés, hogy a válaszadók kora és a más faji kombinációval randevúzási hajlandóság között reciprok kapcsolat van. Ez azzal magyarázható, hogy az idősebb korcsoportok még a nyílt rasszizmus és szegregáció idején nőttek fel, miközben a fiatal felnőttek már több tapasztalatot szereztek a faji és kulturális sokszínűségről. A női válaszadók kevésbé hajlandóak ázsiai, hispán vagy egyéb rasszhoz tartozó személlyel kapcsolatot létesíteni, mint a férfiak, ami annak tudható be, hogy az ázsiai férfiakat gyakran túl nőiesnek tartják. Az iskolázottsággal is összefüggés mutatkozik: minél magasabb végzettsége van a kétrasszú válaszadónak, annál szívesebben járna saját kategóriáján kívül eső személyekkel. Ez tulajdonképpen nem meglepő, hiszen a felsőoktatásban inkább találkoznak az emberek kulturális sokszínűséggel, és elvárt a nagyobb tolerancia.

Habár a fenti kutatás nem volt reprezentatív jellegű, az mindenképpen megerősítést nyert, hogy a faji hovatartozás valóban befolyásolja a kétrasszú egyének randevúzási hajlandóságát más faji kombinációjú személyekkel.

Pethő-Szirmai Judit